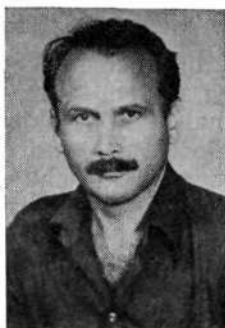


ODPRTA TRIBUNA

O slovenskem »egoizmu« in »darežljivosti«

Iz Slovenskih esejev ali postnih premišljevanj



Matjaž
Kmecl

V Kersnikovi maniri

Tole je nekam računovodski, uradniški, časopisarski, prav nič zabaven esej, ampak tak pač je.

Nekako v času, ko je znameniti Batrić Jovanović tiskal svoja zbrana dela in v njih seveda predvsem svoje nagovore jugoslovanskim poslancem o tem, kako razviti del Jugoslavije izkorišča nerazvitega, in je tudi sicer že nekaj časa trajala gonja zoper »egoizem« razvitih, mi je poslal neki

Mate Jurić iz Samobora razmnoženo pismo, v katerem je med drugim omenjal slovensko »darežljivost«. — Na, sem si rekel, ta pa o darežljivosti, saj se je zmotil! Kdor kaj da zdajle v Jugoslaviji nase, se raje muja z zamotanimi konstrukcijami, po katerih naj bi bila razvitost razredna zadeva — se pravi, če si nerazvit, si bržkone reven, revni pa so proletarci, zato si »naš«, v čast jugoslovanski družbi; če pa si količkaj razvit, moraš seveda imeti kaj pod palcem, si torej buržuj in si zato grd madež na samoupravnem socializmu, še posebej, ker je sleherni buržoaznost notorično in imanentno okužena z nacionalizmom. Ker naj bi bila Slovenija najbolj razvita republika v državi, se je nenadoma zazdela tudi najbolj sumljiva in nevarna, potrebna korenitih posegov in glasnih klicajev vseh, ki kaj dajo na svojo razredno in revolucionarno zavest. — Zdaj pa se iz Samobora oglasi človek, ki dopoveduje čisto nasprotno.

Kaj torej, egoizem ali darežljivost? Oboje najbrž ni mogoče: sebičnost ima roke obrnjene k sebi, skrito ali očitno. Jovanović je z zamotanimi in učenimi logicizmi dokazoval, da je prav to problem: sebičnost razvitih je zvito in spretno prikrita, deluje kakšni dve nadstropji pod videzom, zato pa tem bolj učinkovito. Torej bi bilo vendarle mogoče oboje hkrati, egoizem in darežljivost, in bi bilo vse skupaj eno najbolj grdih sprenevedanj v naših medsebojnih odnosih: moralno vprašanje.

Natančnih obračunov, ki bi pokazali, kako in kaj, kljub številnim javnim predlogom, celo zahtevam, in kljub očitni mentalnohigienski koristnosti ni napravil doslej nihče — če jih je do potankosti sploh mogoče napraviti. Vendar tako ali drugače prihajajo v javno znanje posamični podatki o neposredni, torej ne ekonomfilozofski, podsystemski ali posredni pomoči nerazvitim, temveč o nečem, kar je do

skrajnosti realno in česar pač ne morejo zrelativizirati nobene govorniške konstrukcije. Če jih nekaj naštejemo in pregledamo, to ni očitek ali — bognedaj! — odgovarjanje Batriću Jovanoviću: je pa lahko osnova za različno spraševanje in (postno) premišljevanje.

Torej: iz časopisov se je z nekaj zbirateljske vneme dalo za leto 1985 ugotoviti tehle nekaj številke (deloma so se pojavile v različicah, čemur zbiralec seveda ne more biti kriv).

SR Slovenija je leta 1985 (podobno tudi prejšnja leta in desetletja) v sklad za hitrejši razvoj nerazvitih prispevala 2900 starih milijard; spomladi 1986 je »konvertirala«, se pravi svoje kratkoročne kredite te vrste ob enako nizkih obrestih spremenila v dolgoročne, vsega 6320 starih milijard (po besedah direktorja beograjskega inštituta za pospeševanje in organizacijo dela mag. Jeremića in seveda po sleherni ekonomistični abecedi je to ob naših inflacijskih razmerah toliko kot darovanje). — Ker številke naglo zastarajo, bi mogoče za primerjavo kazalo dodati, da so vsi enomesečni kosmati osebni dohodki (s čimer je plačan tudi večji del šolstva, kulture, znanosti, socialnega varstva, pokojnin ipd.) znašali v SRS okoli 6150 starih milijard.

Velike davčne in carinske olajšave nerazvitim in nadaljnja pomoč iz zveznega proračuna (leta 1985 6100 starih milijard) so v glavnem »krive«, da se državni budžet po normalni davščinski in taksni poti ne napolni in je treba vanj »kotizirati«, to je dodatno prispevati sorazmerno svojemu družbenemu proizvodu; SR Sloveniji je leta 1986 odpadel delež v višini 15,4% (3800 starih milijard), za letos so ji naračunali 17,8% (kar bi za lansko leto pomenilo nadaljnjih 600 milijard). Osem odstotkov slovenskega prebivalstva prispeva kotizacijo v zvezni proračun več kot dvakrat več od povprečnega Jugoslovana in seveda nekajkrat več od prebivalstva iz manj razvitih predelov. — Že ta dva docela konkretna in sistemska »odliva« zneseta skupaj 6700 starih milijard.

Toda stvari s tem niso končane. Pridelovanje hrane je prednostna naloga in zanj zbiramo dodatna sredstva: za pridelovalce umetnih gnojil smo morali leta 1985 zbrati najprej 72 starih milijard, potem je številka narasla na 180 in končno menda celo na 340 milijard; za regresiranje sladkorja 145 milijard, za regresiranje olja 90 — vse po deležu družbenega proizvoda, to je med 15 in 17%, čeprav porabimo kvečjemu 10% hrane. Ponavljajo se različne, pogosto pretirane, pogosto pa kar utemeljene ocene, da nas na ta način kilogram pšenice stane še enkrat več, kot pa je tržna cena; ZDA pa so prav takrat, ko je odkupna cena naše pšenice znašala 70 ND/kg, prodale SZ 4 milijone ton po 36 ND/kg (uradni tečaj).

In tako po vrsti: za železnico Skadar—Titograd 490 milijard, za odpravljanje potresnih posledic izpred let še zmeraj okoli 185 milijard.

Glede dolgov: zaslediti se je dalo podatek, da je SFRJ leta 1979 trošila 109% ustvarjene vrednosti, SRS nekaj čez 90% — kar dovolj jasno kaže na pretežno usmeritev najetih tujih kreditov in tudi na to, kdo jih in v kolikšnem obsegu danes (sploh lahko) vrača.

Ker pa številke v jugoslovanskih inflacijskih razmerah resnično hitro zgublajo svojo realno težo in se razblinjajo v nepredstavljenost, je morda dobro in razumno za primerjavo dodati: isto leto smo v

SR Sloveniji uspeli za znanost zbrati 600 starih milijard za kulturo iz vseh virov, republiških in občinskih, okoli 700, skupaj torej okoli 1300 starih milijard. (Nekaj dni nazaj je Borba poročala, da so v eni od nerazvitih republik isto leto potrošili za reprezentanco dobro tretjino več kot za raziskovalne dejavnosti.)

Seveda je nesmiselno iz teh podobnih številčk izvajati poenostavljene sklepe po načinu Batriča Jovanoviča; tudi je jasno, da Slovenci ničkoliko potrošimo za lastno nesposobnost in sprenevedavost — samo dva največja slovenska zgubarja sta leta 1985 pridelala 1500 milijard zgube, energetska gospodarstvo 2700 (ob tem so »stroški« za znanost in kulturo videti že skoraj drobiž). Toda hkrati so to tako visoke številke, da nalagajo izjemno odgovorna tehtanja, dogovarjanja in tenek slovenski in jugoslovanski državni občutek, saj seveda ne gre za številke, temveč za vse mogoče.

Spomin zdaj zanese na eno najbolj nenavadnih novel iz slovenske literature, na Kersnikovega Mamona, ki je napisan iz domala samih številčk, pisec pa jim je ob priložnosti dodal širše veljaven komentar: »... Prav ... v ... prašnih suhih aktih ali v enem samem izpisu najdeš lahko cel roman.«

O, a zdaj pa roman! Zelo naglo poskakovanje sem in tja, značilno za neodgovorno »intelektualsko« domišljijo!

Vendar recimo, da ji naložimo, tej domišljiji, naj išče, kaj bi bilo mogoče postoriti z vsem tistim nemajhnim denarjem, če ne bi bili tako ali drugače, upravičeno ali neupravičeno, zavezani »darežljivosti«:

Lahko bi na primer nakazali za vsakega »pridelanega« otročaja na Slovenskem po 100 ali celo 200 starih milijonov. S kakšnim veseljem bi se ta narod, ki se sicer boji še samega sebe in svoje asteničnosti, začel razmnoževati, kakšne številne družine bi naglo zrasle celo na Gorenjskem (ali še posebej tam), kako bi po vsej deželi od vzhoda do zahoda vihrale plenice, kako mimogrede bi dosegli in presegli magično mejo dveh milijonov! Pa bi še ostalo za boljše vrtce in za dostojno plačane vzgojiteljice, učiteljice in zdravnike! (Kako grozljivo in elementarno se odzivamo na sleherna znamenja obilja ali revščine, govori brez posebnih dodatnih razlag statistika rojstev za zadnja krizna leta: 1980. so našteali še 29.900 živih rojstev, naslednje leto 29.220, leta 1982 še zmeraj 28.890, leto zatem 27.200, 1984. 26.270 in leta 1985 samo še 25.670!)

Ali pa bi zastavili nekaj svetovno pomembnih, koničnih, avantgardnih raziskovalnih programov, povabili nazaj vsaj nekaj pobeglih možganov, vsaj nekaj desetini od tistih 300 ali 500 vrhunskih znanstvenikov, nad katerimi še pregleda nimamo in ki predstavljajo tretjo, mogoče najboljšo slovensko univerzo, odšli pa so zaradi laboratorijev, ki jih ni bilo, in podobnih reči.

Edina resnično imenitna predstavitev slovenske sodobne kulture svetu, Plečnikova razstava v Parizu, je stala kakšnih 30 starih milijard (plačali so jih zvečine Francozi). S prej naštetim denarjem bi lahko razposlali po Evropi 100 in več takšnih razstav, popolnoma bi se lahko razstavili, če bi nas le kdo hotel gledati. V tolažbo vsem praktičnim dušam bi s »preostankom« lahko doma razmeroma hitro poredili celotno, sicer polrazpadlo cestno omrežje (po približnih ocenah bi to

leta 1986 stalo okoli 10.000 starih milijard). — Ali pa bi pozidali vse stare graščine, ki jih je podrla še vojna; če pa bi nam šlo za to, da bi ljudje na »sončni strani Alp« še več brali, bi jim lahko delili knjige zastonj (ali pa vsaj vsako drugo). — V nekaj letih bi lahko, če bi tehtali spet drugače — s tem denarjem posodobili industrijsko tehnologijo, ki je zdaj sedemdesetodstotno zastarela in dotrajana.

Pred časom smo veliko govorili o sociološki raziskavi, ki je pokazala, 1. da smo Slovenci skupaj z Japonci na svetovnem čelu po tem, da nam je delo najvišja vrednota — in 2., da smo sami, osamljeni daleč na repu po tem, da ne vemo, kaj s plodovi tako zelo cenjenega dela početi.

Ali nas je potem res mogoče meriti s tako banalnimi vatli, kot sta egoizem in darežljivost? Ali ni to katekizemska preproščina, za »biblične skrivnosti«, preproščina, za katero se skrivajo neskončno globlja vprašanja, za Jugoslavijo in Slovenijo!?

Kaj smo sploh? Bohemsko ljudstvo melanholičnih skrivačev?

Krščanska skupnost moralistov, ki niso od tega sveta? Dobrodelni skavti, ki jim napuh sicer na vseh koncih sili izpod pretesnega jopiča ekshibicionistične skromnosti?

Ubog narod, ki panično odkupuje svojo neizbežno majhnost? Ki je tako majhen, da se še sam opazi z velikim trudom in dopovedovanjem: potem pa je kot majhni fantje, ki dajejo za pijačo, da ne ostajajo pozabljeni v zadnjem kotu? Ki ga preganjajo različne krivde zaradi te majhnosti?

Morda pa smo moderno darežljiv narod, ki daje z jasno zavestjo, da srečna prihodnost zagotovo ne raste iz sovraštva med revnimi in bogatimi?

Navsezadnje: je ta naša »darežljivost« premišljena, jugoslovansko državotvorna, brez narekovajev ali pa je znamenje inferiornosti, preplašeno in godrnjavo odrajtovanje? In če je to drugo, ali je manj jugoslovanska od venomerne glasnega govorjenja o piemontstvu, pa hkratnega izmikanja realnim obveznostim in odgovornostim? Kaj je resnična Jugoslavija?

Ob teh vprašanjih me preprosto obide stiska in raje ta čudaški esej končam, dodam pa Kersnikovo melanholično tožbo: »Skoraj vselej, kadar sem napisal skromno povest, pripetilo se mi je, da je bil po nji razžaljen ta ali oni. — — — In vendar sem imel vselej pošteno voljo govoriti in slikati samo resnico . . .«